58. ročník matematické olympiády na středních školách

---

50. mezinárodní matematická olympiáda

In: Karel Horák (editor); Martin Mareš (editor); Peter Novotný (editor); Martin Panák (editor); Jaromír Šimša (editor); Jaroslav Švrček (editor); Pavel Töpfer (editor): 58. ročník matematické olympiády na středních školách. Zpráva o řešení úloh ze soutěže konané ve školním roce 2008/2009. 50. mezinárodní matematická olympiáda. 21. mezinárodní olympiáda v informatice. (Czech). Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 2011. pp. 156–172.

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/405181

50. mezinárodní matematická olympiáda

Jubilejní 50. ročník Mezinárodní matematické olympiády se uskutečnil 10.–22. července 2009 v německém hansovním městě Brémy. Poprvé počet zemí, které se zúčastnily této nejstarší mezinárodní předmětové soutěže, překročil stovku. Padl zde také nový rekord v počtu soutěžících — celkově se 50. ročníku MMO zúčastnilo 565 soutěžících ze 104 zemí (předchozí 49. MMO ve Španělsku se zúčastnilo 535 soutěžících z 97 zemí). Nechyběli zde žádní tradiční účastníci a poprvé se soutěže zúčastnila družstva Mauretánie, Zimbabwe, Sýrie a Beninu.

České družstvo tvořili v abecedním pořadí tito soutěžící: *David Klaška* z Gymnázia v Brně na tř. Kpt. Jaroše, *Jan Matějka* z Gymnázia v Českých Budějovicích v Jírovcově ul., *Josef Ondřej* z Gymnázia v Rožnově pod Radhoštěm, *Samuel Říha* z Gymnázia v Brně na tř. Kpt. Jaroše, *Josef Tkadlec* z Gymnázia Jana Keplera v Praze 6 a *Jan Vaňhara* z Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově. Vedoucím českého družstva a zástupcem České republiky v mezinárodní jury byl RNDr. *Jaroslav Švrček*, CSc., z Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, jeho zástupcem a pedagogickým vedoucím byl Mgr. *Martin Panák*, Ph.D., z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Vedoucí jednotlivých delegací a další členové jury se sjeli do Německa již 10. července. Ihned po svém příjezdu do Brém byli všichni odvezeni autobusy do přístavního města Bremerhaven, které je od Brém vzdáleno zhruba 60 km. V hotelu Atlantic, kde byli ubytováni, se konala i všechna jednání jury. Zde byla také vybrána šestice úloh pro vlastní soutěž. Soutěžící přicestovali do Brém 13. července a byli po celou dobu ubytováni v rozsáhlém, modernizovaném kampusu Jacobs Univerzity v Brémách.

Slavnostní zahájení 50. ročníku MMO se uskutečnilo den po příjezdu všech soutěžících do Brém. V jeho úvodu pozdravila všechny přítomné z předtočeného videozáznamu kancléřka Spolkové republiky Německo *Angela Merkelová.* Osobně všechny účastníky přivítal parlamentní státní sekretář ministerstva školství, vědy a výzkumu SRN *Andreas Storm* a další významní představitelé společenského a politického života Německa včetně zástupců města Brémy.

Vlastní soutěž se konala 15. a 16. července ve velkém pavilónu výstaviště v Brémách. Pro následující dva dny připravili organizátoři pro soutěžící dva autokarové zájezdy. První do nedalekého Hamburku, kde navštívili atraktivní výstavu významných architektonických zmenšenin (Miniatur Wunderland), Následující den pak soutěžící navštívili Universum v Brémách. Po oba tyto dny probíhala zároveň v objektech Jacobs Univerzity koordinace žákovských řešení.

U příležitosti 50. ročníku MMO uspořádali organizátoři slavnostní podvečer, který se konal v brémském Divadle hudby. Slavnostní program moderovala dvojice významných současných německých matematiků *Martin Aigner* a *Günter M. Ziegler* a vystoupila v něm se svými příspěvky šestice významných světových matematiků, kteří v minulosti získali zlaté medaile na mezinárodní matematické olympiádě: *Terence Tao*, *Béla Bollobás*, *Timothy Gowers*, *Stanislav Smirnov*, *Jean-Christophe Yocozz* a *László Lovász*, který je v současnosti předsedou Mezinárodní matematické společnosti a byl protagonistou celého podvečera. Účastníci se od nich nejen dozvěděli mnoho zajímavého o jejich vědecké práci, ale měli navíc i ojedinělou příležitost si s nimi pohovořit.

Závěrečný den olympiády se již tradičně konalo slavnostní zakončení spojené s oficiálním předáním medailí nejlepším soutěžícím. Všechny přítomné přivítala v hudební síni brémské Komorní filharmonie (die Glocke) ministryně školství, vědy a výzkumu SRN Prof. Dr. *Anette Schavanová.* Slavnostní ceremoniál, jehož se zúčastnili i další významní představitelé společenského života v Brémách, zpestřila brémská Komorní filharmonie provedením závěrečné části 1. symfonie Ludwiga van Beethovena.

Je potěšitelné, že mezi oceněnými byli i všichni naši studenti. Stříbrnou medaili získal *Josef Tkadlec* a bronzové medaile *Jan Matějka* a *Jan Vaňhara.* Ostatní tři naši soutěžící obdrželi čestná uznání za bezchybné vyřešení jedné z úloh.

Na zlatou medaili bylo letos potřeba minimálně 32 bodů, na stříbrnou medaili 24 body a na bronzovou medaili stačilo získat 14 bodů. Jediní dva soutěžící, *Dongyi Wei* z Číny a *Makoto Soejima* z Japonska, dosáhli maximálního bodového zisku, tj. 42 bodů.

Za zmínku stojí, že nejmladší účastník soutěže, jedenáctiletý *Raúl Arturo Chávez Sarmiento* z Peru, získal bronzovou medaili se ziskem 16 bodů. Stal se tak zároveň druhým nejmladším držitelem medaile v historii mezinárodních matematických olympiád; tím úplně nejmladším byl shora jmenovaný Terence Tao z Austrálie, jenž postupně získal bronzovou, stříbrnou a nakonec i zlatou medaili v letech 1986–1988. Další medaile nezískal zřejmě jen proto, že jako 13letý nastoupil na univerzitu.

Výsledky našich studentů shrnuje následující tabulka:

Umístění		Body za úlohu 1	2	3	4	5	6	Body	Cena
117.–129.	Josef Tkadlec	7	7	1	7	3	0	25	II.
249.–263.	Jan Matějka	6	6	1	0	2	0	15	III.
264.–282.	Jan Vaňhara	6	0	1	0	7	0	14	III.
296.–313.	David Klaška	7	1	0	0	4	0	12	HM
314.–334.	Samuel Říha	7	3	0	1	0	0	11	HM
335.–353.	Josef Ondřej	7	3	0	0	0	0	10	HM
	Celkem	40	20	3	8	16	0	87	

Pro srovnání uveďme i výsledky slovenských reprezentantů, kteří získali o 14 bodů méně (jejich nejzkušenější reprezentant Michal Spišiak dal přednost účasti na Mezinárodní fyzikální olympiádě v Mexiku):

Umístění		Body za úlohu 1	2	3	4	5	6	Body	Cena
233.–248.	Martin Bachratý	7	1	1	7	0	0	16	III.
314.–334.	Jakub Uhrík	7	3	1	0	0	0	11	HM
314.–334.	Filip Sládek	7	2	1	1	0	0	11	HM
376.–392.	Peter Csiba	7	1	0	0	0	0	8	HM
393.–415.	Eduard Eiben	3	2	0	0	2	0	7	
190.–197.	Michal Hagara	7	7	1	3	2	0	20	III.
	Celkem	38	16	4	11	4	0	73	

V neoficiálním pořadí zemí se naši reprezentanti umístili na konci čtvrté desítky (tabulka na následující straně). Ve srovnání s předešlým ročníkem MMO jsou letošní výsledky našeho družstva o trochu lepší. Naši reprezentanti přivezli domu o jednu bronzovou medaili víc a i ti naši soutěžící, kteří na medaili nedosáhli, si domů přivezli aspoň čestná uznání. Zájemce o detailnější informace o průběhu 50. ročníku MMO odkazujeme na příslušné oficiální stránky: `www.imo2009.de`.

Na předposlední den pobytu v Brémách připravili němečtí organizátoři pro všechny účastníky MMO jednodenní výlet na ostrov Wangerooge v Severním moři, který byl poměrně nedávno začleněn do seznamu

	I	II	III	body
ČLR	6	0	0	221
Japonsko	5	0	1	212
Rusko	5	1	0	203
Korea	3	3	0	188
KLDR	3	2	1	183
USA	2	4	0	182
Thajsko	1	5	0	181
Turecko	2	4	0	177
Německo	1	4	1	171
Bělorusko	1	4	1	167
Itálie	2	2	2	165
Tchaj-wan	1	5	0	165
Rumunsko	2	2	2	163
Ukrajina	3	1	2	162
Írán	1	4	1	161
Vietnam	2	2	2	161
Brazílie	1	3	2	160
Kanada	1	3	2	158
Bulharsko	1	3	2	157
Maďarsko	1	2	3	157
Velká Británie	1	3	2	157
Srbsko	1	3	1	153
Austrálie	2	1	2	151
Peru	0	4	2	144
Gruzie	0	3	2	140
Polsko	0	2	4	140
Kazachstán	0	3	3	136
Indie	0	3	2	130
Hongkong	1	2	2	122
Singapur	0	2	3	116
Francie	0	1	3	112
Chorvatsko	0	1	4	110
Portugalsko	0	1	3	99
Turkmenistán	0	1	3	97
Argentina	0	1	1	93
Ázerbájdžán	0	1	2	91
Makedonie	0	1	3	91
Belgie	0	1	2	89
Kolumbie	0	1	2	88
Česká republika	0	1	2	87
Řecko	0	0	3	86
Uzbekistán	0	1	2	85
Indonésie	0	0	4	84
JAR	0	0	2	84
Tádžikistán	0	1	2	82
Izrael	0	0	3	80
Nizozemsko	0	1	1	79
Švýcarsko	0	0	3	79
Litva	0	1	1	77
Mexiko	0	0	3	74
Moldavsko	0	0	4	74
Srí Lanka	0	0	2	74

	I	II	III	body
Slovensko	0	0	2	73
Mongolsko	0	0	3	72
Španělsko	0	0	4	71
Švédsko	0	0	2	70
Dánsko	0	1	1	68
Bangladéš	0	0	2	67
Rakousko	0	0	2	66
Lucembursko	0	0	3	65
Bosna a Hercegovina	0	0	1	63
Lotyšsko	0	0	1	61
Norsko	0	0	2	60
Arménie	0	0	2	59
Slovinsko	0	0	1	58
Nový Zéland	0	0	1	53
Finsko	0	0	0	49
Macao	0	0	1	49
Kypr	0	1	0	45
Chile (4)	0	1	0	41
Estonsko	0	0	0	40
Kostarika (4)	0	0	1	34
Kyrgyzstán	0	0	0	33
Maroko	0	0	0	32
Malajsie (2)	0	1	0	31
Trinidad a Tobago	0	0	0	28
Tunisko (5)	0	0	1	27
Ekvádor	0	0	0	26
Filipíny (4)	0	0	1	26
Island	0	0	0	26
Albánie	0	0	0	24
Honduras (3)	0	0	1	24
Černá hora (4)	0	0	0	23
Portoriko	0	0	0	23
Kuba (1)	0	0	1	21
Lichtenštejnsko (2)	0	0	1	21
Pákistán (5)	0	0	1	21
Uruguay	0	0	0	21
Irsko	0	0	0	20
Nigérie	0	0	0	17
Guatemala (4)	0	0	0	14
Kambodža	0	0	0	14
Paraguay (4)	0	0	0	14
Salvádor (3)	0	0	0	13
Venezuela (2)	0	0	0	13
Panama (1)	0	0	0	12
Bolívie (3)	0	0	0	9
Mauretánie	0	0	0	8
Sýrie (5)	0	0	0	7
Zimbabwe (2)	0	0	0	5
Benin (2)	0	0	0	3
Kuvajt (4)	0	0	0	3
SAE (5)	0	0	0	3
Alžírsko (4)	0	0	0	2

přírodních památek UNESCO. Otužilejší účastníci využili během výletu možnost okoupat se v chladných mořských vodách, které tento ostrov obklopují.

Ústřední komise MO a vedení českého reprezentačního týmu děkují následujícím firmám a institucím — Hanácké kyselce, a.s., Nissan Kobliha Car v Přerově a FJFI ČVUT v Praze — za jejich nevšední pomoc při zabezpečení společného oblečení celého českého týmu na 50. MMO.

Texty soutěžních úloh

(v závorce je uvedena země, která úlohu navrhla)

1. Nechť n je kladné celé číslo a $a_1, \ldots, a_k$ ($k \geqq 2$) jsou navzájem různá celá čísla z množiny $\{1, \ldots, n\}$ taková, že pro každé $i = 1, \ldots, k-1$ je číslo $a_i(a_{i+1} - 1)$ dělitelné n. Dokažte, že číslo $a_k(a_1 - 1)$ není číslem n dělitelné. (*Austrálie*)

2. Nechť O je střed kružnice opsané danému trojúhelníku ABC a nechť P a Q jsou po řadě vnitřní body stran AC a AB. Označme K, L, M postupně středy úseček BP, CQ, PQ a k kružnici body K, L, M procházející. Jestliže přímka PQ je tečnou kružnice k, je $|OP| = |OQ|$. Dokažte. (*Rusko*)

3. Nechť $s_1, s_2, s_3, \ldots$ je rostoucí posloupnost kladných celých čísel taková, že obě její podposloupnosti

$$s_{s_1}, s_{s_2}, s_{s_3}, \ldots \quad \text{a} \quad s_{s_1+1}, s_{s_2+1}, s_{s_3+1}, \ldots$$

jsou aritmetické. Dokažte, že posloupnost $s_1, s_2, s_3, \ldots$ je rovněž aritmetická. (*USA*)

4. Je dán trojúhelník ABC, v němž $|AB| = |AC|$. Osy jeho vnitřních úhlů při vrcholech A a B protínají strany BC a CA po řadě v bodech D a E. Označme K střed kružnice vepsané trojúhelníku ADC a předpokládejme, že $|\sphericalangle BEK| = 45^\circ$. Najděte všechny možné velikosti úhlu CAB. (*Belgie*)

5. Určete všechny funkce f z množiny kladných celých čísel do množiny kladných celých čísel takové, že pro všechna kladná celá čísla a, b existuje nedegenerovaný trojúhelník, jehož strany mají délky

$$a, \quad f(b), \quad f(b + f(a) - 1).$$

(Trojúhelník je *nedegenerovaný*, pokud jeho vrcholy neleží v přímce.) (*Francie*)

6. Nechť $a_1, a_2, \ldots, a_n$ jsou navzájem různá kladná celá čísla a M je množina $n-1$ kladných celých čísel neobsahující číslo $s = a_1 + a_2 + \ldots + a_n$. Luční kobylka má skákat podél číselné osy tak, že začne v bodě 0 a ve směru doprava provede v nějakém pořadí n skoků o délkách $a_1, a_2, \ldots, a_n$. Dokažte, že pořadí skoků lze zvolit tak, že se kobylka neoctne na žádném čísle z množiny M. (*Rusko*)

Řešení soutěžních úloh

1. Daná čísla $a_1, a_2, \ldots, a_k$ splňují následující soustavu kongruencí

$$\begin{aligned} a_1 a_2 &\equiv a_1 \pmod{n}, \\ a_2 a_3 &\equiv a_2 \pmod{n}, \\ &\vdots \\ a_{k-1} a_k &\equiv a_{k-1} \pmod{n}. \end{aligned}$$

Odtud postupně dostáváme

$$a_1 \equiv a_1 a_2 \equiv a_1 a_2 a_3 \equiv \ldots \equiv a_1 a_2 \ldots a_k \pmod{n} \tag{1}$$

a (vynecháním první kongruence)

$$a_2 \equiv a_2 a_3 \equiv a_2 a_3 a_4 \equiv \ldots \equiv a_2 \ldots a_k \pmod{n}. \tag{2}$$

Kdyby číslo $a_k(a_1 - 1)$ bylo dělitelné číslem n neboli $a_k a_1 \equiv a_k \pmod{n}$, bylo by zároveň

$$a_1 a_2 \ldots a_k = a_2 \ldots a_k a_1 \equiv a_2 \ldots a_k \pmod{n},$$

což podle (1) a (2) dává $a_1 \equiv a_2 \pmod{n}$. Dvě různá čísla z množiny $\{1, \ldots, n\}$ však nemohou při dělení číslem n dávat stejný zbytek. Tím je tvrzení úlohy dokázáno.

Jiné řešení. Z kongruencí (1) speciálně dostáváme

$$a_1 \equiv (a_1 \ldots a_{k-1}) a_k \equiv a_1 a_k \pmod{n}.$$

Protože dvě různá čísla a_1, a_k z množiny $\{1, \ldots, n\}$ nemohou při dělení číslem n dávat stejný zbytek, musí být $a_1 a_k \not\equiv a_k \pmod{n}$ neboli $a_k(a_1 - 1) \not\equiv 0 \pmod{n}$.

2. Úsečka MK je střední příčkou trojúhelníku QBP, proto $|MK| = \frac{1}{2}|QB|$ a $MK \parallel AB$. Z rovnosti střídavých úhlů plyne (obr. 64) $|\sphericalangle AQP| = |\sphericalangle KMQ|$. Protože PQ je tečnou kružnice k, dostáváme z rovnosti úsekového a obvodového úhlu příslušného tětivě MK rovnost $|\sphericalangle KMQ| = |\sphericalangle KLM|$. Dohromady je tedy $|\sphericalangle AQP| = |\sphericalangle KLM|$.

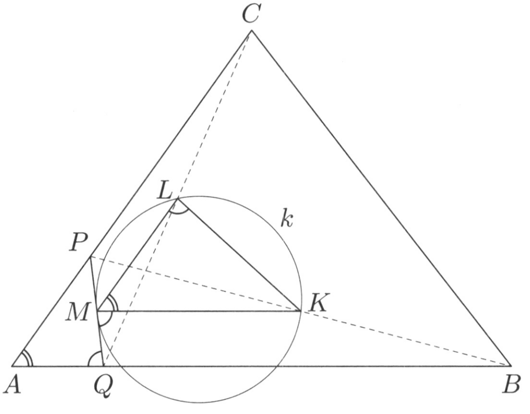

Obr. 64

Podobně je LM střední příčkou trojúhelníku CPQ, takže $|LM| = \frac{1}{2}|CP|$ a $LM \parallel CA$. To znamená, že $|\sphericalangle KML| = |\sphericalangle BAC|$ a trojúhelníky PAQ a KML jsou podobné. Pro poměry odpovídajících stran postupně (po dosazení za délky $|KM|$ a $|LM|$) dostáváme

$$\frac{|PA|}{|KM|} = \frac{|QA|}{|LM|}, \qquad \frac{|PA|}{\frac{1}{2}|QB|} = \frac{|QA|}{\frac{1}{2}|PC|},$$

$$|QA| \cdot |QB| = |PA| \cdot |PC|.$$

Poslední rovnost znamená, že body P a Q mají stejnou mocnost ke kružnici opsané trojúhelníku ABC (zřejmě oba body leží uvnitř této kružnice). Proto mají od jejího středu O stejnou vzdálenost neboli $|OP| = |OQ|$.

Jiné řešení. Označme P_1, Q_1 body souměrně sdružené s body P a Q podle středů příslušných stran AC, resp. AB (obr. 65). Protože $ML \parallel AC$ a $|ML| = \frac{1}{2}|PC| = \frac{1}{2}|P_1A|$ a podobně i $MK \parallel AB$, $|MK| = \frac{1}{2}|QB| = \frac{1}{2}|Q_1A|$, jsou trojúhelníky MKL a AQ_1P_1 stejnolehlé (s koeficientem $\frac{1}{2}$), tudíž $P_1Q_1 \parallel LK$.

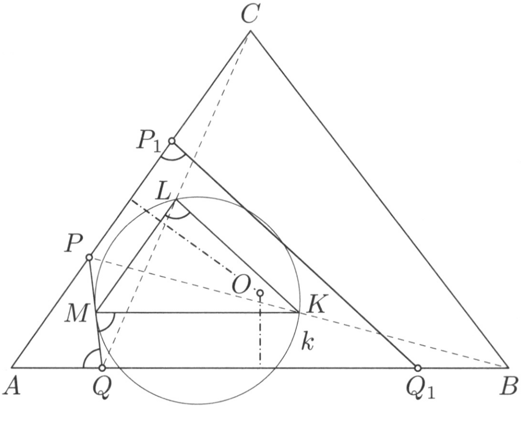

Obr. 65

Jestliže je PQ tečnou kružnice opsané trojúhelníku MKL, plyne z rovnosti úsekového a obvodového úhlu příslušného tětivě MK rovnost $|\sphericalangle KMQ| = |\sphericalangle KLM|$, takže je také $|\sphericalangle AQP| = |\sphericalangle AP_1Q_1|$. To ale znamená, že body P, Q, P_1, Q_1 leží na jedné kružnici, přitom středem této kružnice je zřejmě střed O kružnice opsané trojúhelníku ABC, neboť osy úseček PP_1 a QQ_1 jsou zároveň osami stran AC a AB. Proto $|OP| = |OQ|$.

Jiné řešení. Nechť PQ je libovolná příčka stran AC a AB trojúhelníku ABC. Označme U střed kružnice opsané trojúhelníku APQ a O_1, U_1 kolmé projekce bodů O a U na přímku AB (obr. 66). Pro kolmou

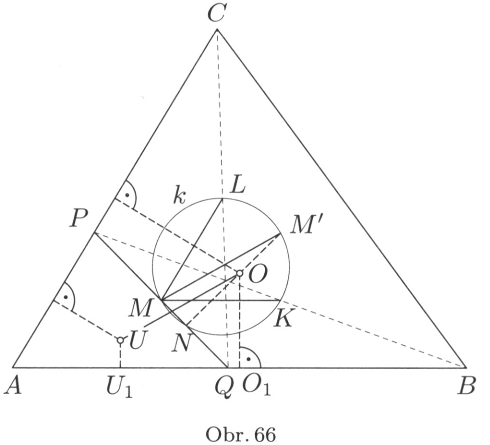

Obr. 66

projekci vektoru $\boldsymbol{OU}$ do přímky AB zřejmě platí $\boldsymbol{O_1U_1} = \frac{1}{2}(\boldsymbol{BA} + \boldsymbol{AQ}) = \frac{1}{2}\boldsymbol{BQ} = \boldsymbol{KM}$, protože KM je střední příčka trojúhelníku BQP. Podobně zjistíme, že projekcí téhož vektoru do přímky AC je vektor $\boldsymbol{LM}$. Stejné projekce má ovšem i vektor $\boldsymbol{M'M}$ určený průměrem MM' kružnice k (opsané trojúhelníku KLM). Připomeňme, že vektor v rovině je jednoznačně určen svými projekcemi do dvou nezávislých směrů. Dostáváme tak tedy, že $\boldsymbol{OU} = \boldsymbol{M'M}$. Protože $UM \perp PQ$, je také $M'O \perp PQ$.

Pokud je nyní PQ tečna kružnice k, je $M'M \perp PQ$ a bod O leží na téže kolmici k PQ jako body U a M', což je ovšem osa úsečky PQ. Tím je tvrzení úlohy dokázáno.

Poznámka. Z předchozích úvah plyne, že obecně je $UOM'M$ rovnoběžník (redukovaný na úsečku UM', když je PQ tečnou kružnice k), a protože $UM \perp PQ$, je také $M'O \perp PQ$. Označíme-li N patu kolmice z bodu O na PQ, je zřejmě bod N (podle Thaletovy věty) dalším průsečíkem přímky PQ s kružnicí k. Dokázali jsme tak vlastně obecnější tvrzení (obr. 66):

Je-li O střed kružnice opsané trojúhelníku ABC a P a Q jsou po řadě vnitřní body stran AC a AB, leží středy úseček BP, CQ, PQ a pata kolmice z bodu O na PQ na jedné kružnici.

Ukážeme ještě jeden pěkný důkaz tohoto tvrzení. Nechť AA' je průměr kružnice opsané danému trojúhelníku ABC, takže $A'B \perp AB$ a $A'C \perp AC$. Označme dále V průsečík výšek trojúhelníku APQ a P_1, Q_2 odpovídající paty výšek (obr. 67). Je-li M' střed úsečky VA', označme M_1 a M_2 jeho kolmé průměty do stran AB a AC, potom je $M'M_1$ střední

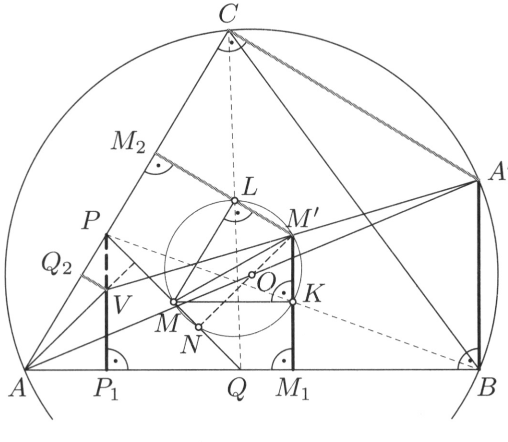

Obr. 67

příčkou lichoběžníku VP_1BA' a nutně na ní leží i střed K úsečky PB. Je tudíž $M'K \perp MK$ a podobně i $M'L \perp ML$, což znamená, že $MKM'L$ je tětivový čtyřúhelník, tedy MM' je průměrem kružnice k. Nyní už vidíme, že OM' je střední příčkou trojúhelníku $AA'V$, a protože $AV \perp PQ$, je také $M'O \perp PQ$. Pata N této kolmice zřejmě leží na kružnici k.

3. Označme D diferenci aritmetické posloupnosti $s_{s_1}, s_{s_2}, s_{s_3}, \ldots$ a pro každé přirozené i označme $d_i = s_{i+1} - s_i$. Chceme dokázat, že hodnota d_i je pro všechna i stejná.

Nejdříve ukážeme, že množina hodnot d_i je ohraničená. Protože daná posloupnost je rostoucí, je $d_i \geqq 1$ pro každé i. Každé dva po sobě jdoucí členy posloupnosti (s_i) zřejmě leží mezi některými dvěma sousedními členy posloupnosti $1, s_{s_1}, s_{s_2}, s_{s_3}, \ldots$, proto $s_{i+1} - s_i \leqq \max\{D, s_{s_1}\}$.

Označme m nejmenší a M největší z hodnot d_i (jejich existence plyne z ohraničenosti). Stačí dokázat, že $m = M$. Předpokládejme naopak, že $m < M$.

Nechť n je libovolný takový index, že $d_n = m$. Tedy $s_{n+1} - s_n = m$, odkud

$$\begin{aligned} D &= s_{s_{n+1}} - s_{s_n} = s_{s_n+m} - s_{s_n} = \\ &= d_{s_n} + d_{s_n+1} + \ldots + d_{s_n+m-1} \leqq \underbrace{M + M + \ldots + M}_{m\text{-krát}} = mM. \end{aligned} \tag{1}$$

Podobně je-li N libovolný index takový, že $d_N = M$, je $s_{N+1} - s_N = M$, tedy

$$\begin{aligned} D &= s_{s_{N+1}} - s_{s_N} = s_{s_N+M} - s_{s_N} = \\ &= d_{s_N} + d_{s_N+1} + \ldots + d_{s_N+M-1} \geqq \underbrace{m + m + \ldots + m}_{M\text{-krát}} = Mm. \end{aligned} \tag{2}$$

Z (1) a (2) plyne, že $D = Mm$, a aby platila rovnost, nutně $d_{s_n} = d_{s_n+1} = \ldots = d_{s_n+m-1} = M$ a $d_{s_N} = d_{s_N+1} = \ldots = d_{s_N+M-1} = m$. Speciálně máme

$$d_{s_n} = M \qquad \text{a} \qquad d_{s_N} = m. \tag{3}$$

Z toho, že posloupnost (s_n) je rostoucí, plyne $s_n \geqq n$. Navíc dokonce $s_n > n$, neboť kdybychom měli $s_n = n$, bylo by podle (3) $m = d_n = d_{s_n} = M$, což odporuje předpokladu $m < M$. Stejně můžeme ukázat, že $s_N > N$.

Položme $n_1 = n$. Tedy $d_{n_1} = m$ a podle (3) platí $d_{s_{n_1}} = M$. Dále zvolme $n_2 = s_{n_1} > n_1$. Protože $d_{n_2} = M$, může n_2 vystupovat v pozici N, takže podle (3) máme $d_{s_{n_2}} = m$ a zároveň $s_{n_2} > n_2$. Můžeme proto zvolit $n_3 = s_{n_2}$ a z (3) (protože n_3 může vystupovat v pozici n) dostaneme $d_{s_{n_3}} = M$. A tak pomocí předpisu $n_{i+1} = s_{n_i}$ postupně sestrojíme rostoucí posloupnost $n_1, n_2, n_3, \ldots$ takovou, že

$$d_{s_{n_1}} = M,\ d_{s_{n_2}} = m,\ d_{s_{n_3}} = M,\ d_{s_{n_4}} = m,\ \ldots \tag{4}$$

Přitom posloupnost $d_{s_{n_1}}, d_{s_{n_2}}, \ldots$ je podposloupností posloupnosti d_{s_1}, $d_{s_2}, \ldots$ Ta má členy, které jsou rozdíly členů aritmetických posloupností $s_{s_1+1}, s_{s_2+1}, \ldots$ a $s_{s_1}, s_{s_2}, \ldots$, je tedy rovněž aritmetickou posloupností. Podle (4) se v ní nekonečněkrát opakuje hodnota m (i M), což při $m < M$ zřejmě není možné.

Protože náš předpoklad vede ke sporu, nutně musí být $m = M$.

Jiné řešení. Především si uvědomme, že obě uvažované aritmetické podposloupnosti musejí mít stejnou diferenci. Posloupnosti $(s_{s_i+1} - s_{s_i})$ a $(s_{s_{i+1}} - s_{s_i+1})$ jsou obě jako rozdíl dvou aritmetických posloupností rovněž aritmetické a navíc s *opačnými* diferencemi. Protože jsou však zároveň obě nezáporné, musejí být jejich diference nulové (a tudíž jsou obě „rozdílové“ posloupnosti konstantní).

Označme tedy d společnou diferenci obou posloupností (s_{s_i}) a (s_{s_i+1}). Pro ostře rostoucí posloupnost (s_i) nepochybně platí $|j-k| \leqq |s_j - s_k|$, proto $0 \leqq s_{k+1} - s_k \leqq s_{s_{k+1}} - s_{s_k} = d$, takže posloupnost $s_{k+1} - s_k$ je ohraničená, a nabývá tak pro nějaké N svého maxima $s_{N+1} - s_N = M$ a pro nějaké n minima $s_{n+1} - s_n = m$. Přitom

$$s_{s_{s_{N+1}}} - s_{s_{s_N}} = d(s_{N+1} - s_N) = dM = (s_{s_{N+1}} - s_{s_N})M.$$

Levou stranu této rovnosti můžeme zapsat jako součet $s_{s_{N+1}} - s_{s_N}$ sčítanců tvaru $s_{i+1} - s_i \leqq M$, takže musejí být všechny rovny M, což speciálně v případě toho posledního znamená, že $s_{s_{s_N}+1} - s_{s_{s_N}} = M$. Jak ale víme z úvodního odstavce, je posloupnost $(s_{s_i+1} - s_{s_i})$ konstantní, tudíž $s_{s_i+1} - s_{s_i} = M$ pro všechna přirozená i.

Úplně stejně (jen místo N a M budeme psát n a m) ukážeme, že $s_{s_i+1} - s_{s_i} = m$ pro všechna i. Je tudíž $M = m$ a tvrzení úlohy je tak dokázáno.

4. Označme I střed kružnice vepsané trojúhelníku ABC a F její bod dotyku se stranou AC. Pokud $F = E$, tedy osa úhlu při vrcholu B je zároveň výškou trojúhelníku ABC, je trojúhelník ABC rovnostranný a jeho úhel při vrcholu A tak má velikost $60°$.

V každém případě je úsečka IF obrazem úsečky ID v souměrnosti podle osy CI, takže IF je tečnou kružnice vepsané trojúhelníku ADC. Přímka KF je tedy osou pravého úhlu a $|\sphericalangle IFK| = 45°$.

Pokud jsou body E a F různé a $|\sphericalangle IEK| = |\sphericalangle BEK| = 45°$ (obr. 68), leží body K, E, F, I na (Thaletově) kružnici s průměrem IE. To znamená, že trojúhelník EIK je rovnoramenný pravoúhlý, tudíž $|\sphericalangle KIE| = 45°$. Protože KIE je zároveň vnější úhel rovnoramenného trojúhelníku BCI, je $|\sphericalangle ABC| = |\sphericalangle BCA| = 2|\sphericalangle IBC| = |\sphericalangle KIE| = 45°$, tudíž úhel při vrcholu A má velikost $90°$.

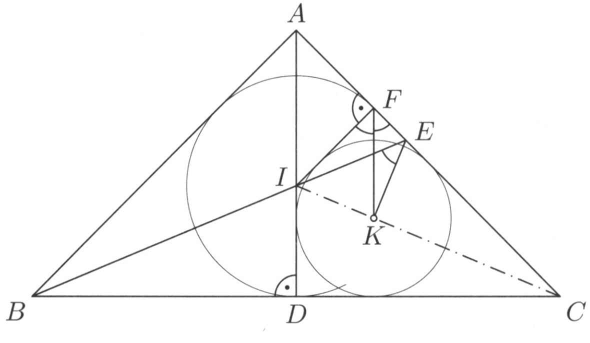

Obr. 68

V obou případech snadno ověříme, že úhel BEK má velikost $45°$.

Jiné řešení. (Podle *Martina Bachratého*, Slovensko.) Označme I střed kružnice vepsané trojúhelníku ABC (je to společný bod přímek AD, BE, CK) a uvažujme kružnice k_1, k_2 opsané trojúhelníkům IKE, IKD (obr. 69). Obě mají nad společnou tětivou IK obvodový úhel ve-

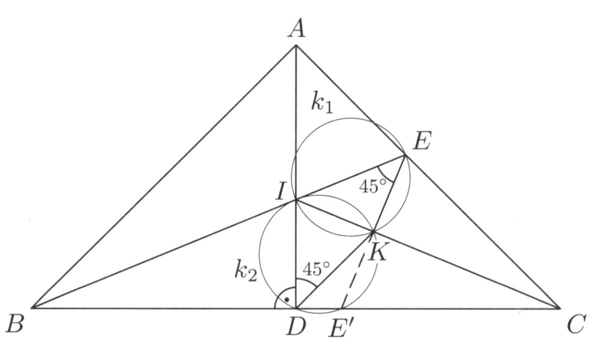

Obr. 69

likosti 45°, neboť K leží na ose pravého úhlu ADC. Proto jsou obě kružnice shodné a odpovídají si v osově souměrnosti podle přímky CI. V téže osově souměrnosti si odpovídají i přímky AC, BC, takže průsečíky kružnice k_1 se stranou AC se zobrazí na průsečíky kružnice k_2 se stranou BC.

Protože jedním ze společných bodů kružnice k_1 a přímky AC je bod E a jedním ze společných bodů kružnice k_2 a přímky BC je bod D, mohou nastat dva případy.

Je-li obrazem bodu E v osové souměrnosti podle přímky CI bod D, je úhel CEI pravý, což znamená, že v trojúhelníku ABC je osa úhlu při vrcholu B zároveň výškou. Z toho plyne, že trojúhelník ABC je rovnostranný, takže $|\sphericalangle CAB| = 60°$.

Pokud kružnice k_2 protíná přímku BC ve dvou různých bodech D a E', přičemž obrazem bodu E v osové souměrnosti podle přímky CI je bod E', je kružnice k_2 opsána pravoúhlému trojúhelníku IDE' (obr. 69; bod E' leží uvnitř úsečky DC, protože trojúhelník DKI je ostroúhlý — součet dvou jeho ostrých úhlů je totiž $45° + 90° - \frac{1}{2}|\sphericalangle BCA| > 90°$), takže úhel $E'KI$ je rovněž pravý. Pro vnější úhel EIK rovnoramenného trojúhelníku BCI tak dostáváme

$$|\sphericalangle EIK| = 45° = |\sphericalangle BCA|.$$

Odtud už snadno dopočítáme $|\sphericalangle CAB| = 180° - 2|\sphericalangle BCA| = 90°$.

Snadno ověříme, že jak v rovnostranném, tak v pravoúhlém rovnoramenném trojúhelníku je $|\sphericalangle BEK| = 45°$.

Jiné řešení. Označme I střed kružnice vepsané rovnoramennému trojúhelníku ABC a jeho úhly označme obvyklým způsobem, takže $\beta = \gamma = 90° - \frac{1}{2}\alpha$. Bod K je průsečíkem os úhlů trojúhelníku ADC, proto

$$|\sphericalangle ECK| = |\sphericalangle KCD| = \tfrac{1}{2}\beta = 45° - \tfrac{1}{4}\alpha \quad \text{a} \quad |\sphericalangle CDK| = |\sphericalangle KDA| = 45°.$$

Z trojúhelníku BEA plyne (obr. 70)

$$|\sphericalangle BEA| = 180° - \alpha - \tfrac{1}{2}\beta,$$

takže

$$|\sphericalangle KEC| = 180° - 45° - |\sphericalangle BEA| = \alpha + \tfrac{1}{2}\beta - 45° = \tfrac{3}{4}\alpha.$$

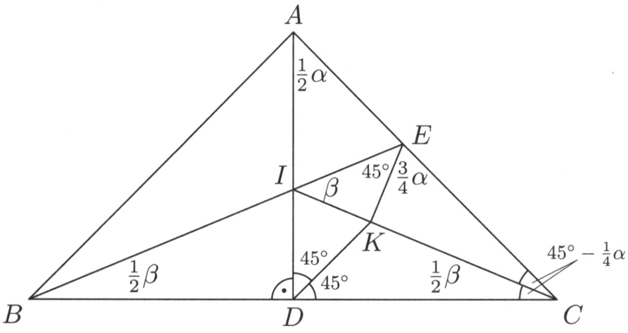

Obr. 70

Pro jednodušší počítání označme $x = \frac{1}{4}\alpha$. Z vlastností osy úhlu DK v trojúhelníku DCI máme

$$\frac{|KI|}{|KC|} = \frac{|DI|}{|DC|} = \operatorname{tg} |\sphericalangle DCI| = \operatorname{tg}(45° - x)$$

a pomocí sinových vět v trojúhelnících KEI a KEC dostaneme

$$\frac{|KI|}{|KC|} = \frac{|KI| \cdot |EK|}{|EK| \cdot |KC|} = \frac{\sin 45°}{\sin(90° - 2x)} \cdot \frac{\sin(45° - x)}{\sin 3x}.$$

Spojením obou rovností po zkrácení vychází

$$\cos(45° - x) \cdot \sin 45° = \cos 2x \cdot \sin 3x.$$

Levou i pravou stranu upravíme pomocí vzorečku

$$\sin(u + v) + \sin(u - v) = 2 \sin u \cos v,$$

takže po zřejmých úpravách dostáváme

$$\begin{aligned} \sin(90° - x) + \sin x &= \sin 5x + \sin x, \\ \cos x + \sin x &= \sin 5x + \sin x, \\ \cos x &= \cos(90° - 5x). \end{aligned}$$

Protože $0° < \alpha = 4x < 180°$, je buď $x = 90° - 5x$ neboli $\alpha = 60°$, nebo $x = 5x - 90°$ neboli $\alpha = 90°$. Pro obě tyto hodnoty platí $|\sphericalangle BEK| = 45°$, jak snadno ověříme.

5. Především si uvědomme, že pokud mají tři přirozená čísla 1, m, n splňovat trojúhelníkovou nerovnost, musí být $m = n$.

Označme $m = f(1) - 1$. Pro $a = 1$ tak dostáváme tři čísla 1, $f(b)$, $f(b+m)$, která pro libovolné přirozené b splňují trojúhelníkovou nerovnost, jedině když $f(b) = f(b+m)$. Pokud by však bylo $m > 0$, byla by funkce f periodická s periodou m, a nabývala by tudíž jen konečný počet hodnot $f(1), f(2), \dots, f(m)$. V takovém případě je ovšem zřejmé, že pro dostatečně velké přirozené číslo a (větší než dvojnásobek maxima uvedených hodnot) nemohou čísla a, $f(b)$, $f(b + f(a) - 1)$ splňovat trojúhelníkovou nerovnost. Nutně tedy $m = 0$ neboli $f(1) = 1$.

Pro $b = 1$ odtud hned dostáváme, že čísla a, 1, $f(f(a))$ pro libovolné přirozené číslo a splňují trojúhelníkovou nerovnost, takže podle úvodního pravidla

$$f(f(a)) = a \quad \text{pro všechna přirozená čísla } a. \tag{1}$$

Z vlastnosti (1) navíc plyne, že funkce f je prostá. Je-li totiž $f(x) = f(y)$, pak nutně $x = f(f(x)) = f(f(y)) = y$.

Označme $k = f(2)$. Protože $f(1) = 1$ a f je prostá, je $k \geqq 2$. Navíc $f(k) = f(f(2)) = 2$. Pro $a = 2$, $b = k$ tak máme, že čísla 2, 2 a $f(2k-1)$ splňují trojúhelníkovou nerovnost, proto

$$|f(2k-1) - 2| < 2, \qquad \text{takže} \quad f(2k-1) \in \{1, 2, 3\}.$$

Poněvadž $f(1) = 1$, $f(k) = 2$ a $2k-1 \notin \{1, k\}$, z prostoty funkce f nutně plyne $f(2k-1) = 3$.

Nyní podobně pro $a = 2$, $b = 2k-1$ dostáváme

$$|f(3k-2) - 3| < 2, \qquad \text{takže} \quad f(3k-2) \in \{2, 3, 4\};$$

a protože $2 = f(k)$, $3 = f(2k-1)$ a $3k-2 \notin \{k, 2k-1\}$, musí být $f(3k-2) = 4$. Matematickou indukcí tak snadno odvodíme, že

$$f\big(nk - (n-1)\big) = n + 1$$

platí pro všechna přirozená čísla n. Speciálně pak pro $n = k-1$ dostáváme

$$f\big((k-1)k - (k-2)\big) = k,$$

což vzhledem k prostotě funkce f dává $(k-1)k - (k-2) = 2$ neboli $k(k-2) = 0$. Je tedy $k = 2$, takže indukcí odvozený vztah je tvaru

$$f(n+1) = n + 1 \qquad \text{pro všechna přirozená čísla } n.$$

To spolu s rovností $f(1) = 1$ znamená, že jedinou vyhovující funkcí je identita $f(x) = x$.

Snadno ověříme, že tato funkce vyhovuje, neboť $|a - b| < a + b - 1 < < a + b$ pro libovolná dvě přirozená čísla a, b.

Jiné řešení. Stejně jako v předchozím řešení zjistíme, že $f(1) = 1$ a že funkce f je involutorní, tj. $f(f(a)) = a$ pro libovolné přirozené a, což zároveň znamená, že funkce f je prostá.

Položme $k = f(2) - 1$, $k \geqq 1$. Z předpokladů úlohy plyne, že pro libovolné přirozené číslo b splňuje trojice čísel 2, $f(b)$, $f(b + k)$ trojúhelníkovou nerovnost $|f(b + k) - f(b)| < 2$. Protože f je prostá, musí být $|f(b + k) - f(b)| = 1$, což znamená, že $f(b)$ a $f(b + k)$ jsou dvě sousední přirozená čísla. Záměnou b postupně za $b + k$, $b + 2k$, ... zjistíme, že stejnou vlastnost mají i dvojice čísel $f(b + k)$ a $f(b + 2k)$, $f(b + 2k)$ a $f(b + 3k)$, ... Navíc posloupnost čísel

$$f(b),\ f(b + k),\ f(b + 2k),\ f(b + 3k),\ \dots \tag{2}$$

musí být rostoucí, protože funkce f je prostá (klesající být nemůže, protože je to nekonečná posloupnost přirozených čísel). Tak docházíme k závěru, že (2) je posloupnost všech (po sobě jdoucích) přirozených čísel počínaje číslem $f(b)$. Pro $b = 1$ tak dostáváme *všechna* přirozená čísla, proto v takovém případě mezi argumenty funkce f ve (2) nesmí žádné přirozené číslo chybět. Je tedy $k = 1$ a $f(n) = n$ pro každé přirozené n. Zároveň je zřejmé, že tato funkce má požadované vlastnosti.

6. K důkazu využijeme matematickou indukci. Pro $n = 1$ je tvrzení triviálně splněno. Budeme tedy předpokládat, že $n > 1$ a že tvrzení úlohy platí pro všechna přirozená čísla menší než n.

Bez újmy na obecnosti předpokládejme, že $a_1 = \max(a_1, a_2, \dots, a_n)$, a označme $m = \min \mathsf{M}$. Rozebereme dva případy: $m < a_1$ a $a_1 \leqq m$.

Pokud $m < a_1$ a zároveň $a_1 \notin \mathsf{M}$, začneme skokem délky a_1, kterým přeskočíme m, a použijeme indukční předpoklad na zbylých $n - 1$ skoků a nejvýše $n - 2$ čísel z množiny $\mathsf{M} \setminus \{m\}$, jež leží v intervalu (a_1, s).

Pokud $m < a_1 \in \mathsf{M}$, uvažujme $n - 1$ dvojic $a_2, a_2 + a_1, \dots, a_n, a_n + a_1$. To je celkem $2n - 2$ různých čísel, z nichž nejvýše $n - 2$ může patřit do M (v M je a_1, které mezi nimi určitě není). To znamená, že z n čísel, která v M neleží, aspoň dvě tvoří jednu z uvedených $n - 1$ dvojic, řekněme $a_i, a_i + a_1$, $2 \leqq i \leqq n$. Budou-li první dva skoky kobylky a_i, a_1, přeskočí m i a_1 z M a zbylé $n - 2$ skoky najdeme podle indukčního předpokladu (v množině M zbyla nejvýše $n - 3$ čísla k přeskočení).

Pokud $a_1 \leqq m$, uvažujme posloupnost skoků $a_1 = a_{\sigma(1)}, a_{\sigma(2)}, \ldots, a_{\sigma(n)}$, kde σ je nějaká vhodná permutace čísel $1, 2, \ldots, n$ taková, že kobylka neskočí na žádné číslo z $\mathsf{M} \setminus \{m\}$. Takovou permutaci σ dokážeme najít podle indukčního předpokladu (máme k dispozici $n-1$ skoků $a_2, \ldots, a_n$ a nejvýše $n-2$ čísel z M větších než m, která leží v intervalu (a_1, s)).

Je-li nyní $m = a_1$, stačí prohodit první a druhý skok, tj. skoky délek a_1 a $a_{\sigma(2)}$.

Pokud v nalezené posloupnosti skoků některý z nich vede do čísla $m > a_1$, je tedy $m = a_1 + \ldots + a_{\sigma(i)}$ pro nějaké $i \in \{2, 3, \ldots, n-1\}$ (obr. 71), prohodíme první a $(i+1)$-ní skok, tj. skoky délek a_1 a $a_{\sigma(i+1)}$. Tím dosáhneme toho, že číslo m kobylka přeskočí a ostatní čísla, do nichž vedou její skoky, se změní pouze v intervalu $(0, m)$, kde však žádné číslo z M neleží.

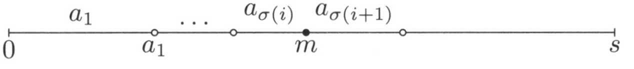

Obr. 71

Tím je tvrzení úlohy dokázáno.